

COACHING JAKO FORMA WSPOMAGANIA PRACY PEDAGOGA RESOCJALIZACYJNEGO

Monika Gołembowska

ORCID: 0000-0001-8468-8049

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

e-mail: monika.g@ukw.edu.pl

COACHING AS A FORM OF SUPPORTING THE WORK OF A SOCIAL RESOCIALISATION PEDAGOGUE

Keywords: work in penitentiary institutions, work as a resocialisation pedagogue, coaching, features of coaching, resocialisation, principles of the resocialisation, cells of the resocialisation

Abstract. The work of a resocialisation pedagogue in prisons and pre-trial detention centres requires multi-faceted professional preparation and specific and unique personality traits. This is because, in social resocialisation activities undertaken against individuals deprived of their liberty, certain principles of resocialisation upbringing and appropriate working methods are used. The effectiveness of their application, especially in institutional conditions, requires constant analysis and refinement. The methodology of social resocialisation should use various forms of support, among which coaching can play a special role.

Słowa kluczowe: praca w instytucjach penitencjarnych, praca pedagoga resocjalizacyjnego, coaching, cechy coachingu, resocjalizacja, zasady resocjalizacji, cele resocjalizacji

Streszczenie. Praca pedagoga resocjalizacyjnego w zakładach karnych i aresztach śledczych wymaga wieloaspektowego przygotowania zawodowego oraz specyficznych i wyjątkowych cech osobowości. W działaniach resocjalizacyjnych bowiem, podejmowanych wobec jednostek pozbawionych wolności, wykorzystuje się między innymi określone zasady wychowania resocjalizującego oraz odpowiednie metody pracy. Skuteczność ich stosowania, zwłaszcza w warunkach instytucjonalnych, wymaga ciągłych analiz i dopracowania. Metodyka resocjalizacji powinna korzystać z różnorodnych form wsparcia, wśród

których szczególne znaczenie może odegrać coaching. Stąd, w opracowaniu przedstawiono ogólne informacje dotyczące coachingu oraz zasad resocjalizacji ze szczególnym uwzględnieniem wzajemnych zależności i powiązań w zakresie tych form pomocy.

Wprowadzenie

Praca pedagoga resocjalizacyjnego w zakładach karnych, aresztach śledczych wymaga wyjątkowego przygotowania zawodowego. Odbywa się w szczególnych warunkach i wiąże się z posiadaniem specyficznych osobowych i zawodowych kompetencji w zakresie prawidłowego wykonywania pracy resocjalizacyjnej. Uwzględniając rolę zawodową osób zajmujących się skazanymi podkreślić należy, że „[...] istotnymi aspektami w zakresie przygotowania do pracy w warunkach izolacji penitencjarnej mogą być rozważania na temat kwestii przystosowania się człowieka do pracy w zakładzie karnym bądź areszcie śledczym, kwestia zmiany postaw i cech charakteru funkcjonariuszy w miarę czasu trwania ich zatrudnienia, jak również problematyka funkcjonowania osadzonych. Rzetelna wiedza o tych procesach, zwana czasami zawodową socjalizacją może być z pożytkiem wykorzystana w polityce zatrudnienia, kształcenia pracowników czy utrzymaniu pożądanych stosunków międzyludzkich i bezpieczeństwa w tym szczególnym zakładzie pracy, jakim jest więzienie” (Ciosek, 2007, s. 329).

Funkcjonariusze służby więziennej stanowią wyjątkową grupę zawodową. Wykonywana przez nich praca zasługuje na szacunek i uznanie społeczne. Ich codzienne kontakty z osobami pozbawionymi wolności związane są z wieloma sytuacjami niebezpiecznymi i wymagają wielospecjalistycznego przygotowania zawodowego. Funkcjonariusze nie stanowią homogenicznej społeczności i zakres ich obowiązków zawodowych uzależniony jest między innymi od stopnia Służby Więziennej oraz zajmowanego stanowiska.

Funkcjonariusze powinni wykazywać się odpowiednim przygotowaniem ogólnym i zawodowym oraz wysokim poziomem moralnym, systematycznie doksztalać się i podnosić kwalifikacje zawodowe. W postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności: kierować się zasadami praworządności, bezstronności oraz humanitaryzmu, szanować ich prawa i godność, oddziaływać pozytywnie swoim własnym przykładem (Ustawa, 2010).

Każdą jednostkę penitencjarną można porównać ze sprawnie funkcjonującym przedsiębiorstwem. W tych instytucjach znajdują się takie pomieszczenia, jak: cele mieszkalne, świetlice, szkoły, oddziały terapeutyczne, kaplice, sale do ćwiczeń, przywięzienne zakłady pracy, kuchnie, pralnie, niekiedy szpitale

i inne miejsca. Stąd konieczne jest, by personel więzienny miał do dyspozycji zespół specjalistów z wielorakich dziedzin (Sarzała, 2013, s. 39-40). Wszystkie osoby pracujące z osadzonymi mają duże znaczenie dla realizacji celów kary pozbawienia wolności i z pewnością wnoszą istotny wkład w proces ich readaptacji społecznej. Na szczególną jednak uwagę zasługuje personel pracujący w bezpośrednim kontakcie ze skazanymi, czyli wychowawcy, którzy wchodzi w skład działu penitencjarnego. Należy bowiem pamiętać, że nie wychowuje instytucja, lecz ludzie w niej pracujący, a osoba wychowawcy stanowi jeden z najważniejszych elementów skuteczności procesu resocjalizacji. Zatem praca w zakładach karnych i aresztach śledczych powinna być 'dedykowana' osobom o szczególnych predyspozycjach osobowościowych, o szerokich zainteresowaniach i kompetencjach (Jaworska, 2012, s. 93). W przygotowaniu zawodowym ważne jest, by wychowawca miał świadomość nieustannej potrzeby doskonalenia swojego warsztatu pracy i starał się być otwarty na inne, często alternatywne formy i metody pracy z podopiecznymi.

W działaniach resocjalizacyjnych podejmowanych między innymi wobec dorosłych sprawców przestępstw wykorzystuje się określone zasady wychowania resocjalizującego oraz odpowiednie metody pracy, których skuteczność stosowania, zwłaszcza w warunkach instytucjonalnych, wymaga ciągłych analiz i dopracowania. Powodów tego stanu rzeczy można doszukiwać się między innymi w następujących kwestiach.

Po pierwsze, samo pojęcie 'resocjalizacja' oznacza w ogólnym ujęciu ponowną, prawidłową socjalizację jednostki, a więc jej powrót do społeczeństwa, by potrafiła postępować zgodnie z obowiązującymi normami. Jednakże sama izolacja jednostki jest już elementem zaburzającym realizację procesu resocjalizacji. Stanowi to podstawowy paradoks instytucji resocjalizacyjnych, których zadaniem jest przygotowanie jednostek w nich przebywających do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie, tym samym izolując je od niego (Kuć, 2013, s. 134; Ciosek, 2007, s. 326-328). Tym, co utrudnia funkcjonowanie poza instytucją resocjalizacyjną jest także fakt, że izolacja, a w szczególności izolacja w zakładach karnych powoduje kształtowanie mechanizmu zależności zewnętrznej (formalnej). Polega on na tym, że różnorodne przepisy, regulaminy, zarządzenia i wiele innych dokumentów regulują życie skazanego i to właśnie one ściśle decydują, jak ma zachowywać się wychowawca i wychowanek. Ten mechanizm jest mało skuteczny, bo w obliczu wolności jednostka nie będzie potrafiła samodzielnie funkcjonować, nie będzie potrafiła podejmować decyzji ani też dokonywać prawidłowych wyborów.

Po drugie, istnieje wiele negatywnych następstw izolacji, do których zaliczyć można między innymi deprivację, czyli stan, w którym człowiek pozbawiony jest czegoś, co jest konieczne do normalnego życia. Deprivacja obejmuje wartości: biologiczne, polegające na ograniczaniu możliwości poruszania się, generalnie swobody ruchu; sensoryczno-informacyjne, które polegają na zniwelowaniu wrażeń wzrokowych, warunkujących bogactwo wrażeń i spostrzeżeń; emocjonalne polegające na utrudnieniu lub przerwaniu więzi z osobami bliskimi, co powoduje niemożność zaspokajania przez skazanego szeregu podstawowych potrzeb uczuciowych (Jaworska, 2012, s. 259; Górka, 2008, s. 131; Bałandynowicz, 2006, s. 69; Hołyst, 2004, s. 1389-1390; Ciosek, 1996, s. 231).

Po trzecie, stosując wzmocnienia pozytywne i negatywne, należy znać strategie, procedury i psychologiczne prawidłowości stosowania kar i nagród. Tymczasem wydaje się, że repertuar stosowanych w Polsce kar za naruszenie norm prawnych jest skoncentrowany głównie na pozbawianiu jednostki wolności (Ciosek, 1996, s. 320).

W niniejszym opracowaniu starano się ukazać wybrane aspekty pracy resocjalizacyjnej wychowawcy penitencjarnego ze szczególnym uwzględnieniem teleologii oraz metodyki resocjalizacji. Przedstawiono wzajemne powiązania w zakresie klasycznych metod pracy resocjalizacyjnej z coachingiem, który jest jedną z coraz częściej podejmowanych form pracy z osobami pozbawionymi wolności.

Cele resocjalizacji

Analizując zagadnienia dotyczące skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych nie można także pominąć istoty skuteczności wspomnianych zasad i metod resocjalizacji realizowanych przez pedagogów resocjalizacyjnych. Co więcej, należy zwrócić uwagę na przytaczane przez naukowców cele resocjalizacji, które powinny obejmować przede wszystkim:

- wszechstronny rozwój wychowanka, jego twórczość, samodzielność, a także kreatywność,
- zmianę tożsamości podopiecznego z tożsamości dewianta na tożsamość akceptowaną społecznie,
- kształtowanie sfery emocjonalnej, motywacyjnej i wolicjonalnej w kierunku rozwoju wrażliwości, dążenia do zmiany i podejmowania świadomych wyborów,

- kształtowania poczucia wolności i odpowiedzialności za własne życie (Jaworska, 2012, s. 384–385).

Wśród celów resocjalizacji wymienić można tak zwane cele maksimum i minimum. Cele maksimum obejmują między innymi: „utrwalanie relacji do wszystkiego, co dobre, prawdziwe i piękne w kulturze i naturze; postawę opieki i respektowania drugiego człowieka; rozwój funkcji poznawczych i emocjonalnych; dojrzałość i osiągnięcia społeczne; integrację psychiczną, stymulację twórczą; wyćwiczenie możliwości fizycznych i duchowych człowieka [...]” (Jaworska, 2012, s. 385). Niejednokrotnie osiągnięcie ich przez jednostki niedostosowane społecznie nie jest zadaniem łatwym. Stąd, pedagogika resocjalizacyjna w swych oddziaływaniach skupia się również na osiągnięciu celu minimum, jakim jest powstrzymanie się od popełniania przestępstw i zachowań dewiacyjnych. Należy jednak podkreślić, że wysiłki pedagogów resocjalizacyjnych w tym zakresie spotykają się również z niepowodzeniem i „przekraczają możliwości postępowania wychowawczo-korekcyjnego i karnego, a skuteczność działań resocjalizacyjnych (zwłaszcza podejmowanych w warunkach izolacyjnych) pozostaje na niezadowolająco niskim poziomie” (Jaworska, 2012, s. 385).

Bowiem, jak już podano wcześniej, izolacja nie sprzyja możliwościom w zakresie przygotowania jednostki do życia w warunkach wolnościowych. Często osoby te, w szczególności po odbyciu długich wyroków, czują się w obliczu wolności bezradne i zagubione. Na zewnątrz czeka je ‘nowy świat’, często wrogi, nieznan, niezrozumiały. Wiele czynności dnia codziennego urasta do rangi niemożliwych do zrealizowania. Wysłanie listu, zrobienie zakupów, załatwianie różnych spraw w urzędach czy wreszcie podejmowanie decyzji dotyczących rodziny lub pracy wydaje się przerastać możliwości tych osób. Co więcej, współczesna rzeczywistość zmienia się w szybkim tempie. Postęp w zakresie różnych dziedzin życia jest tak gwałtowny, że sytuacja osób izolowanych od świata zewnętrznego przez długi czas sprawia, iż wiele z nich nie potrafi obsługiwać telefonów komórkowych, komputerów i wielu innych urządzeń technicznych.

Zatem, by zrozumieć sytuację osób niedostosowanych społecznie, by usprawnić działania zmierzające do powrotu tych jednostek do społeczeństwa, by wspomagać pracę pedagogów resocjalizacyjnych, wychowawców, należałoby nie tylko docenić rolę oddziaływań profilaktycznych, uwzględniających interwencję zbiorową, ale również rozważyć inne, alternatywne formy wsparcia w tym zakresie.

Jedną z takich form może być coaching, który jest coraz częściej wykorzystywany w Polsce, ze względu na zapotrzebowanie ze strony między innymi osób uwikłanych w różne sytuacje i problemy, a takimi są niewątpliwie osoby

z niedostosowaniem społecznym. Dominującą pozycję zajmuje wykorzystanie coachingu przez indywidualne osoby, potrzeby rozwoju kompetencji społecznych poszczególnych jednostek (Kieszkowska, 2010, s. 87).

Coaching to proces pomagania, którego stosowanie winno być podejmowane w oddziaływaniach resocjalizacyjnych na szerszą skalę. Coaching jest bowiem rodzajem wsparcia i pomocy, a więc dobrym uzupełnieniem stosowanych w resocjalizacji zasad i metod.

Zakłada się, że „ludziom wymagającym resocjalizacji można pomóc powrócić do życia społecznego przez trafnie zorganizowane działania resocjalizacyjne, których celem jest wyposażenie ich w wiedzę i umiejętności pozwalające na pracę nad sobą, jak również motywujące ich do analizy błędów i wyciągania wniosków z dotychczasowego życia. W wychowaniu resocjalizującym chodzi bowiem o taką zmianę osobowości oraz postaw jednostki, aby nie były one źródłem reakcji negatywnych i agresywnych wobec zasad zabezpieczających działanie systemów społecznych, istnienia oraz rozwoju społeczeństwa i kultury. W prawidłowo przebiegającym procesie resocjalizacji i readaptacji społecznej szczególnie ważne jest nawiązanie kontaktu i wytworzenie więzi z podopiecznym oraz przybliżenie perspektywy funkcjonowania na wolności i jej realnych ram, które określa podopieczny” (Kieszkowska, 2010, s. 90-91).

Cechy coachingu i zasady resocjalizacji – wzajemne powiązania

„Coach pomaga drugiej osobie, zadając odpowiednie pytania, które pozwalają jej uporządkować wewnętrzny chaos i znaleźć właściwą odpowiedź w sobie. Właśnie umiejętność zadawania właściwych pytań jest podstawowym narzędziem pracy coacha. Ale nie tylko. To, co być może jest najważniejsze, to zaangażowanie w proces, a także wiara w to, iż cel można osiągnąć. Coach jest przekonany, że jego klient ma w sobie niezbędny potencjał, aby odpowiedzieć na własne pytania, rozwiązać swoje problemy i dojść tam, dokąd zmierza. To przekonanie pozwala mu być nie doradcą, a jedynie przewodnikiem swojego klienta na pokrytej wybojami drodze do upragnionego celu” (Szulc, 2020).

Pojęcie coachingu nie jest jednoznacznie definiowane. Coaching, to „proces pomagania ludziom mający na celu dotarcie do ich szczytowych możliwości. Polega on na rozwijaniu silnych stron, pomocy w pokonywaniu wewnętrznego oporu i przekroczeniu własnych ograniczeń w celu osiągnięcia osobistej doskonałości” (Dilts za Wujec, 2012, s. 4-28).

Jest to proces „doskonalenia kompetencji w obszarze wybranym przez klienta, opartym na partnerskiej relacji i wzajemnym zaufaniu. Pomaga ludziom w stawaniu się tymi, kim chcą i byciu jak najlepszymi. Wydobywa i wzmacnia to, co w ludziach najcenniejsze [...]. Coaching jest procesem, który trwa i umiejscowiony jest w czasie. To bardzo istotne, ponieważ każdy efekt uzyskany dziś, jest wzmacniany w taki sposób, by powodować efektywność również w przyszłości” (Żukowska, 2010, s. 2).

Coaching jest:

- 1) dobrowolny - nikt nie może zmuszać klienta do rozpoczęcia tego procesu, musi on wyrazić zgodę;
- 2) nie jest dyrektywny - nikt nie może wymuszać czegośkolwiek na kliencie;
- 3) pomaga ludziom uczyć się, a nie jest po to, by ich uczyć - klient nie może być pouczany, bo to właśnie on jest jedynym ekspertem własnego życia, decyzji, wyborów, działań i możliwości. To on ma przejąć pełną odpowiedzialność za swoje życie;
- 4) jest zbudowany na bazie pytań - ważnym narzędziem pracy jest zadawanie pytań bez udzielania rad i sugestii;
- 5) ma pobudzać do myślenia - jednym z podstawowych celów coachingu jest wzbudzenie często zablokowanej zdolności - myślenia. Kiedy człowiek zaczyna myśleć, zaczyna sam docierać do swojej świadomości. Zaczyna być samoświadomy;
- 6) dokonuje się w atmosferze szacunku i pełnej akceptacji dla wartości klienta - podczas całego procesu respektowane są wartości klienta. Nikt nie ma prawa zmieniać klienta - chyba, że on sam. Trzeba uszanować jego decyzje;
- 7) jest nierozzerwalnie związany z rozwojem klienta - klient ma odkryć mądrość w sobie. Coaching zapewnia doskonalenie siebie i własną ewaluację;
- 8) prowadzi do świadomego dokonywania zmian - dokonanie jakiegokolwiek zmiany przez klienta powinno być poprzedzone jego stanem świadomości. Klient ma mieć szeroki ogląd potencjalnych skutków pozytywnych lub negatywnych, powiązań, zależności, itp.;
- 9) skupia się na osiągnięciu celów - cele wyznaczają kierunek dla całego procesu. Są one ważne, ale należy pamiętać o różnych ich poziomach. Czasem cele cząstkowe (zewnętrzne) mogą stać w sprzeczności z głębszymi celami (wewnętrznymi lub długofalowymi). Klient musi określić swoją hierarchię celów na tyle, na ile to możliwe;

- 10) podmiotem procesu coachingowego jest człowiek – proces ten jest pomocny dla osoby. Błędem byłoby tak wielkie skupienie na narzędziach lub procesie, by stracić z oczu klienta;
- 11) bazą jest relacja – relacja jest jednym z centralnych elementów coachingu. W związku z tym należy bardzo precyzyjnie określić granice owej relacji oraz kluczowe normy, wartości dla relacji klienta i coacha (np.: poufność, szczerłość, zaufanie, itp.);
- 12) klient i coach podejmują indywidualną decyzję o współpracy – oznacza to, że zarówno klient, jak i coach podejmują wolną decyzję o współpracy. Zarówno klient, jak i coach dbają o wzajemne poszanowanie, szczerłość i zaufanie;
- 13) dla oczekiwanych efektów klient korzysta z własnych zasobów, talentów i możliwości – oznacza to, że najważniejsze są zasoby posiadane przez klienta. Można je rozszerzać o inne dostępne, ale bazą są te, które już klient ma. Odpowiednia stymulacja poprzez zadania ma doprowadzić do efektywnego używania talentów i przysparzania nowych. To stwarza dodatkowe możliwości klientowi;
- 14) klient sam podejmuje decyzję, których zasobów zewnętrznych chce użyć – nikt z zewnątrz nie może nakazywać klientowi użycia jakichś zasobów. Klient sam ma poszukiwać i dokonywać wyboru w oparciu o własne wnioski, preferencje, wartości;
- 15) wyzwala potencjał klienta, aby zmaksymalizować aktywność – proces ma być tak prowadzony, by wzbudzał klienta, poszerzał jego możliwości. Praca z nawykami i przekonaniami, które blokują możliwości klienta jest tu niezbędna;
- 16) klient ponosi pełną odpowiedzialność za swój wynik – za efekty coachingu odpowiada sam klient. Nikt poza nim nie ma prawa ani sobie ich przywłaszczać, ani brać za nie odpowiedzialności. Klient ma wyjść wzmocniony i usatysfakcjonowany, że ma wpływ. Na ile z niego skorzysta, też decyduje sam;
- 17) dobro człowieka jest ważniejsze niż wyznaczone cele – oznacza to, że człowiek jest ‘ponad’ celami. Jeśli któryś z celów miałby przynieść klientowi szkodę, należy z niego zrezygnować lub dokonać odpowiedniego jego przedefiniowania (Ratajczyk, Pilipczuk za Budzisz, 2020).

Przedstawione cechy coachingu w dużej mierze pokrywają się, zazębiają z realizowanymi zasadami oddziaływań resocjalizacyjnych. Te fakty, jak już

wspomniano wcześniej, skłaniają do refleksji, że praca pedagogów resocjalizacyjnych powinna być wspierana przez coaching.

Warto zatem w tym miejscu przedstawić wybrane zasady resocjalizacji, stosowane wobec jednostek niedostosowanych społecznie, którym przypisano wyżej wymienione cechy coachingu.

1. **Zasada wszechstronnego rozwoju osobowości** – zakłada, że ważny jest rozwój różnych sfer życia jednostki, wieloaspektowy i wszechstronny. Rozwój powinien obejmować sferę intelektualną, emocjonalną i społeczno-kulturową. Taki rozwój ma umożliwić wychowankowi prawidłowe funkcjonowanie poprzez pełnienie konstruktywnych ról społecznych, wyznaczonych przez społeczeństwo i zaakceptowanych przez jednostkę niedostosowaną. Coaching nie jest dyrektywny, więc uczy wychowanka, że on sam w dużej mierze decyduje o sobie, o chęci rozwijania się i akceptacji roli społecznej, jaką ma pełnić. Zarówno omawiana zasada resocjalizacji, jak i coaching podkreślają, że należy w jednostce niedostosowanej społecznie wykształcić zdolności do kreatywnego, samodzielnego myślenia i działania oraz podejmowania wolnych decyzji.
2. **Zasada reedukacji** – czynności wyuczone przez człowieka mogą zostać wyeliminowane lub ulec modyfikacji w kierunku pożądanym. Dzięki zastosowaniu wzmocnienia, wygaszania czy zapominania, jednostki niedostosowane stają się zdolne do ponownego wyuczenia się zachowań pozytywnych oraz oduczenia zachowań negatywnych. Coach, pracując z jednostką niedostosowaną w zakresie wspomaganie realizacji tej zasady resocjalizacji, może pomagać jej uczyć się, wyzwalać potencjał jednostki i mobilizować ją do aktywności, pracować nad jej nawykami i przekonaniem.
3. **Zasada wszechstronnego i perspektywicznego opiekuństwa** – oznacza konieczność wskazywania wychowankowi aktualnych i potencjalnych sposobów zaspokajania jego potrzeb, które w perspektywie powinien zaspokajać samodzielnie. Pomoc coachingowa skupia się na osiągnięciu celów, które z kolei są związane z potrzebami jednostki. Coach może wesprzeć wychowanka w zakresie ustalenia hierarchii tego, co dla niego w życiu jest ważne.
4. **Zasada wymagań** – dotyczy relacji wychowanka z innymi ludźmi i zakłada dostrzeżenie i konieczność uwzględniania nie tylko dobra jednostki, ale także dobra zbiorowości. Ta zasada ma istotne znaczenie w budowaniu postaw prospołecznych. Realizacja tej zasady może również być

wzmacniana, wspomagana przez pracę coacha. Bowiem, jak podano wcześniej, w coachingu bazą jest relacja oparta na takich wartościach, jak szczerść, zaufanie, poszanowanie. Zarówno wychowanek, jak i coach traktowani są podmiotowo. Taki rodzaj relacji uczy wychowanca najpierw szacunku do samego siebie, potem do trenera i innych ludzi. Jest z pewnością rodzajem treningu kształtowania właściwych postaw w tym zakresie.

5. **Zasada indywidualizacji** – indywidualizacja oddziaływań wychowawczych wynika ze złożoności i niepowtarzalności charakterystyki bio-psycho-społecznej każdego człowieka. Indywidualna sytuacja społeczna każdej jednostki uniemożliwia stereotypowe, zrutyinizowane postępowanie wobec każdego wychowanca. Zasada ta zakłada konieczność dostosowania procesu oddziaływań, czyli metod i środków do specyfiki osoby podlegającej temu procesowi (Kalinowski, 2007, s. 237-239; Kuć, 2013, s. 19-21).

Odwołując się zatem do cech coachingu przypomnieć należy, że podmiotem procesu coachingowego jest człowiek, a coach ma koncentrować się w pracy z nim przede wszystkim uwzględniając jego indywidualność, a niekoniecznie skupiać się na stosowanych narzędziach czy procesie. Co więcej, coaching jest dobrowolny, zatem już sam fakt możliwości samodzielnego podjęcia decyzji wychowanca o tym, czy chce uczestniczyć w tym procesie, w bardzo istotny sposób wpływa na jego wyjątkowość i poczucie bycia ważnym oraz nabyciem przekonania, że ktoś liczy się z jego zdaniem. Wiadomo bowiem, że gdy coś jest człowiekowi z góry narzucone, nie będzie przynosiło efektów i właśnie na te aspekty zwraca uwagę coaching. Są to ważne fakty, zwłaszcza w procesie oddziaływań resocjalizacyjnych, podejmowanych wobec jednostek przebywających w izolacji więziennej. Niejednokrotnie bowiem zdarza się, że wychowawca resocjalizacyjny podejmuje pracę z jednostką, której 'droga przestępcza' rozpoczęła się już w okresie młodzieńczym. Jednostki takie, w zasadzie odkąd pamiętają, przebywają w instytucjach najpierw w znaczny sposób ograniczających ich wolność, aż do całkowitej izolacji. Odkąd pamiętają, narzucane im były różne formy działań i w znacznym zakresie ograniczały ich swobodę w wielu aspektach funkcjonowania.

Warto w tym miejscu przytoczyć wybrane wyniki badań, których celem było poznanie opinii skazanych o karze pozbawienia wolności. Badania zostały przeprowadzone w lutym 2016 roku w Zakładzie Karnym w Bydgoszczy-For-donie. W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. Technika była ankieta, a narzędziem badawczym uczyniono kwestionariusz wywiadu.

Zastosowano celowy dobór próby, gdyż uwzględniono wyrażenie zgody na udział skazanych w badaniu.

Uczestniczący w badaniach skazani odwoływali się między innymi do własnych doświadczeń związanych z odbywaniem kary pozbawienia wolności, a precyzując starali się przestawić negatywne aspekty wynikające z faktu przebywania w warunkach izolacji. Uzyskane w tym zakresie fakty empiryczne potwierdzają, że jednostki pozbawione wolności zwracają uwagę na brak indywidualnego podejścia w prowadzonych oddziaływaniach resocjalizacyjnych. Wypowiedzi badanych wskazują, że z chwilą uraty wolności utracili możliwości decydowania o sobie. Oczywiście sam fakt pozbawienia człowieka wolności nierozzerwalnie związany jest z wieloma uciążliwościami, bo jednostka naruszyła normy prawne, dopuszczając się niejednokrotnie ciężkich przestępstw. Jednak szczególnie podkreślić trzeba, że resocjalizacja ma przygotować jednostkę do samodzielnego funkcjonowania, a zakład karny nie ułatwia realizacji tego zadania. Czynione są wysiłki kadry resocjalizacyjnej w tym zakresie. Z pewnością zwiększenie liczby funkcjonariuszy służby więziennej, a w szczególności wychowawców, czy właśnie udziału skazanych w coachingu w znacznej mierze zwiększyłoby skuteczność pracy resocjalizacyjnej.

Badani mężczyźni wskazywali na następujące negatywne konsekwencje wynikające z pozbawienia wolności:

- 1) „w więzieniu nauczyłem się walki o przetrwanie. Nie można okazać litości ani agresji, to walka na pograniczu. Nie miałem wcześniej cech agresywnych. Tu zakłada się maskę i nie jest się sobą. Tu nie ma możliwości wyciszenia się, bycia w samotności jak ktoś cię wkurzy, a i jeszcze denerwuje mnie ta biurokracja w więzieniu, to ogromnie denerwujące” (badany lat 33, skazany za wymuszenia rozbójnicze);
- 2) „nauczyłem się nienawiści i nic poza tym. Jak już mówiłem, gdy miałem 15 lat, moja matka zaufała kuratorce, żeby dać mnie do poprawczaka, powiedziała jej, że tam skończę szkołę i w ogóle i ona mnie tam dała. Tam dopiero się zaczęło. Poznałem świat przestępczy, to mnie fascynowało. Ja w zakładzie się cofam w rozwoju. Ja nawet komórki nie umiem włączyć i komputera. Ja po wyjściu nie mam szans na pracę, Nikt recydywiście pracy nie da, koledzy też nie dadzą. Co tam będę mówił jakąś kasę mam, ale nie na długo. Kara pozbawienia wolności to dla mnie rutyna” (badany lat 42, skazany za użycie w bójce i pobiciu niebezpiecznych przedmiotów, rozboje);

- 3) „od 1988 roku siedzę w zakładach penitencjarnych. Od 15. roku życia byłem w zakładach poprawczych, bardzo ciężkich. Teraz w więzieniu to jest przedszkole. Kiedyś to były dopiero warunki. Ja nie pisałem nigdy skarg” (badany lat 42, skazany za użycie w bójce i pobiciu niebezpiecznych przedmiotów, rozboje);
- 4) „denerwuje mnie to, że nie mogę o niczym decydować, nie mogę się rozwijać w sensie pracy, ubioru, tego z kim się spotykam. Nie ma w więzieniu takiego miejsca, żeby się wyciszyć” (badany lat 30, skazany za zabójstwo).

Zatem działania resocjalizacyjne wspierające rozwój każdego człowieka, bez względu na to, jaki rodzaj czynu popełnił, powinny być wspierane przez coaching. Winny być działaniami celowymi, świadomymi i stwarzającymi warunki, które będą ograniczały przypadkowość podejmowanych wobec niego metod i środków (Gołembowska, 2017, s. 107-122).

6. **Zasada akceptacji** – zakłada bezwarunkową akceptację wychowanka jako człowieka. Wyraża konieczność akceptowania go takim, jakim on jest, bez względu na rodzaj czynu, jakiego się dopuścił. Należy przyjąć wychowanka z jego wadami i zaletami. Z tą zasadą wiąże się również konieczność stosowania wzmocnień pozytywnych i negatywnych, jak również pierwszeństwo działań kreatywnych (diagnoza pozytywna) nad korektywnymi (diagnoza negatywna) (Wysocka, 2008, s. 127; Jaworska, 2012, s. 124). Stąd uzyskiwanie informacji o mocnych stronach jednostki stanowi ważny element w pracy resocjalizacyjnej. Poznanie jej zasobów i potencjałów jest często punktem wyjścia do podjęcia skutecznej pracy z jednostką. Coaching może odegrać tu zasadniczą rolę, gdyż ma on wyzwalać potencjał wychowanka, niezależnie od tego, jakiego rodzaju zasoby wychowanek posiada. Coach może te potencjały rozszerzać, ale najważniejsze są te, które jednostka już posiada. Ponadto coaching ma prowadzić do efektywnego ich używania. Klient/wychowanek ma zostać wzmocniony i usatysfakcjonowany.

Zakończenie

Ukazane wybrane aspekty specyfiki pracy pedagoga resocjalizacyjnego, uwzględniające zasady resocjalizacji, jak i podstawowe cechy coachingu zwracają uwagę na fundamentalne znaczenie efektów, jakie należałoby osiągnąć ‘mobilizując siły’ pedagoga resocjalizacyjnego i coacha. W dużej mierze bowiem efekty pracy tych dwóch podmiotów zależą od nastawienia jednostki

zdemoralizowanej, zaburzonej do procesu pomagania. Wspomniane cele resocjalizacji w wielu przypadkach udaje się osiągnąć nie w pełnym zakresie, dlatego rola coacha wydaje się nieoceniona. Sukcesem bowiem jest, kiedy jednostka sama zaakceptuje fakt izolacji, kiedy zrozumie i podejmie świadome decyzje o potrzebie zmiany.

W jednostce niedostosowanej społecznie należy wykształcić zdolność do kreatywnego, samodzielnego myślenia i działania oraz podejmowania wolnych decyzji, co – raz jeszcze warto podkreślić – w warunkach izolacji nie jest zadaniem łatwym.

Analizując bowiem negatywne następstwa funkcjonowania skazanych w warunkach izolacji więziennej w sferze psychicznej, warto zwrócić uwagę na tzw. zjawisko wyuczonej bezradności skazanych. Roman Pomianowski podkreśla, że izolacja więzienna „[...] polega na pozbawieniu człowieka wpływu na bieg podstawowych spraw życiowych. Za skazanego decyduje się o tym: gdzie będzie przebywał przez określony w wyroku czas (od kilku miesięcy do końca życia włącznie), z kim będzie przebywał, kto go będzie odwiedzał, z kim, jak często i jak długo będzie się mógł widywać, co i o jakiej porze będzie robił (pracował, spał, jadł, odpoczywał, oglądał TV, brał kąpiel – wszystko ściśle zaprogramowane), na co będzie wydawał posiadane pieniądze, jak będzie rozwiązywał swoje sprawy osobiste, jak będzie dbał o swoje zdrowie i higienę osobistą” (Pomianowski, 2001, s. 538–562). Ponadto dodaje, że właśnie zakład karny jest instytucją, której prawa i obowiązki są precyzyjnie i sztywno określone. Taka jest właśnie ‘cena’ izolacji więziennej. Jest ona, zdaniem autora, tzw. treningiem bezradności. Ludzie odbywający karę pozbawienia wolności przyjmują różne postawy. Niektórzy z nich przyjmują postawę buntu, inni stają się złośliwi, agresywni, jeszcze inni dostosowują się do warunków więziennych. Żyją w zgodzie ze współosadzonymi i personelem zakładu karnego, dbają o swój wygląd zewnętrzny i zdrowie, są dobrymi pracownikami, dbają o rodzinę, chodzą na przepustki i wracają w terminie, nie nadużywają zaufania. Natomiast niestety zarówno ci skazani, którzy buntują się przeciwko izolacji więziennej, jak i ci ‘wzorowi’ więźniowie zbyt często po opuszczeniu zakładu karnego wracają na drogę przestępstwa. R. Pomianowski bowiem uważa, że ludzie po zbyt długo trwającej sytuacji niemożności decydowania o własnym codziennym życiu, tracą przede wszystkim umiejętność radzenia sobie w nowych sytuacjach, w których potrzebne jest niestereotypowe i twórcze działanie oraz motywacja i chęć do działań często rozkładających się w czasie. To właśnie zdaniem autora

powoduje, że skazani po odzyskaniu wolności, mimo szczerych często chęci, nie potrafią poradzić sobie z codziennym życiem i wracają do przestępstw (Pomianowski, 2001, s. 538-562).

Dorota Pstrąg również podkreśla, że wyuczona bezradność skazanych „[...] utrudnia readaptację społeczną, gdyż człowiek oczekujący pomocy od innych ludzi i instytucji, nastawiony roszczeniowo, nie przejawia żadnej inicjatywy ani dobrej woli, by samodzielnie zatroszczyć się o siebie i rozwiązywać własne problemy życiowe. Jego aktywność ukierunkowana jest raczej na oczekiwanie i poszukiwanie wsparcia niż na własną działalność” (Pstrąg, 2008, s. 82).

Z tych właśnie powodów metodyka resocjalizacji winna korzystać z różnorodnych form wsparcia, wśród których szczególnie cenne wydają się te, które nastawione są na indywidualną pracę z jednostką. Należy bowiem pamiętać, że „nie wychowują instytucje – wychowuje tylko człowiek” (Jaworska, 2012, s. 92), który w oddziaływaniach resocjalizacyjnych powinien wierzyć w wychowanka i starać się korzystać z możliwie wielu form pomocy i wsparcia, by ukształtować jednostkę, która ma poczucie sprawstwa, zna swoje potencjały i potrafi podejmować decyzje dotyczące swojego życia. Ma być świadoma swoich ograniczeń, by w pełni zrozumieć konieczność poprawy i pracy nad sobą. Nie można bowiem ograniczać autonomii skazanych i podejmować decyzji za nich samych, ale przede wszystkim trzeba mobilizować ich do aktywności i przygotować do samodzielnego funkcjonowania.

Referencje

- Balandynowicz, A. (2006). *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*. Warszawa: Prawo i Praktyka Gospodarcza.
- Budzisz, B., *Istota coachingu*. Dokument elektroniczny. Dostęp: file:///C:/Users/HP/Desktop/coaching/3.1_budzisz.pdf (03.04.2020).
- Ciosek, M. (2007). *Kara kryminalna i kara pozbawienia wolności*. W: B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, t. 1. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Ciosek, M. (2007). *Zakład karny jako instytucja resocjalizacyjna*. W: B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, t. 1. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Ciosek, M. (1996). *Człowiek w obliczu izolacji więziennej*. Gdańsk: Stella Maris.
- Gołembowska, M. (2017). *Skazani o karze pozbawienia wolności*. W: T. Sołtysiak, M. Gołembowska (red.), *Resocjalizować we współczesnej rzeczywistości społecznej? Ale jak?* Bydgoszcz: UKW.
- Górka, A. (2008). *Poczucie bezpieczeństwa skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania*. W: Z. Bartkowicz, A. Węgliński (red.), *Skuteczna resocjalizacja*. Lublin: UMCS.
- Hołyst, B. (2012). *Kryminologia*. Warszawa: LexisNexis.

- Jaworska, A. (2012). *Leksykon resocjalizacji*. Kraków: Impuls.
- Kalinowski, M. (2007). *Zasady wychowania resocjalizującego*. W: B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, t. 1. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Kieszowska, A. *Metodyka pracy ze skazanymi*. *Probacje*, 2 (2010).
- Kuć, M. (2013). *Prawne podstawy resocjalizacji*. Warszawa: C.H. Beck.
- Pomianowski, R. (2001). *Wyuczona bezradność więźniów. O potrzebie podmiotowości w więzieniu inaczej*. W: B. Hołyst, W. Ambroziak, P. Stępnik (red.), *Więziennictwo. Nowe wyzwania*. Warszawa-Poznań-Kalisz: Folia.
- Pstrąg, D. (2008). *Warunkowe przedterminowe zwolnienie a problem readaptacji społecznej skazanych*. W: Z. Bartkiewicz, A. Węgliński (red.), *Skuteczna resocjalizacja*. Lublin: UMCS.
- Sarzała, D. (2013). *Patologiczne zachowania więźniów w kontekście izolacji resocjalizacji penitencjarnej*. Warszawa: ASPRA-JR.
- Szulc, W. *Coaching. Misja życia. Jak wykorzystywać swoją wiedzę, aby skutecznie pomagać innym*. Dokument elektroniczny. Dostęp: <http://www.publio.pl/coaching-misja-zycia-wanda-szulc,p159444.html> (01.04.2020).
- Ustawa (2010) z dnia 9 kwietnia o *Służbie Więziennej* (Dz.U. 2010, nr 79, poz. 523).
- Wujec, B. *Geneza i definicje coachingu*. *Coaching Review*, 4 (2012).
- Wysocka, E. (2008). *Diagnoza w resocjalizacji*. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Żukowska, J. (2010). *Coaching jako instrument rozwoju zawodowego*. W: S. Lachiewicz, A. Walecka (red.), *Współczesne problemy zarządzania zasobami ludzkimi*. Łódź: PŁ.